

ქ.-შ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 99.

ილია ჭავჭავაძე

პოლემიკური წერილები

თ ბ ი ლ ი ს ი

ელექტრომბეჭდავი აზნ. „ცისკარი“, ველიამინოვის ქ. № 6.

1909

კატკოვის ჰასუხად

„მოყვარე—მტერი ყოვლისა
მტრისაგან უფრო მტერია“.

რუსთაველი.

უბედურობა რომელიმე ერისა, დიდიერია თუ პატარა, სხვათა შორის, ისიც არის, როცა ერთგვარს ბეზლობას, რომელსაც პოლიტიკურ ბეზლობას ეძახიან, დიდი ავალა მიეცემა, ფართო გზა გაეხსნება და აღებ-მიცემობის საგნად გახდება. როცა ბეზლობა,—ეგ უწმინდური ძალ-ღონე გაცვეთილის კაცისა, პირ-ახდილი დაიარება, არამც თუ უსირცხვილოდ, თავ-მოწონებითაც ფარფაშობს და ლუკმა პურს აწვდის მახეზლარს...

ბეზლობის ასეთის პატივით-ყოფნა საზოგადოებაში უტყუარი ნიშანია თვით საზოგადოების სისუსტისა, დაუძღურებისა და დარღვევისა: მაგ საძაგელს ფარ-ხმაღს სულ-მოკლევობისას და ჯაბნობისას სამკედურად აქვს ხოლმე ყოვლად გახრწნილი და ამყაყებული გული ჩირქიანის კაცისა და საბერველად კიდევ „შაბაში“ და „ბარაქალა“ იმისთანა

კაცებისა, ვისაც ბეზლობა და ერთგულება ერთს ფარდში მოუქცევია და ერთმანეთში განგებ ვერ გაუ-
რჩევია.

თვითონ მაგ სამარცხვინო ფარ-ხმალის მჭედელს, ბეზლის მთქმელს, როგორც იქნება, ადამიანი გაუ-
ძლებდა, მოიგერებდა, რომ გამგონი და დამჯერი არა ჰყვანდეს, რომ მაგ საზიზღარის ფარ-ხმალით მორთულს შაბაშის და ბარაქალის ძახილით არ აქე-
ზებდეს იმისთანა წმიდა რამ, როგორიც ლიტერა-
ტურაა. როცა ლიტერატურა,—ეგ ადამიანის ჭკუი-
სა და ზნეობის საგანძე,—შეიკედლებს მაგ საძაგლო-
ბას, როცა მამეზღარს თავის კარს გაუღებს ხოლმე, მაშინ თვით საზოგადოების გახრწნილება ცხადია და
სულთ-მობრძაობა მისის წყობისა უეჭველია.

ყველაზედ საშიშარი და საზიზღარი ბეზლობა
ის ბეზლობაა, რომელსაც საგნად მთელი ერი ჰყავს,
ნამეტნავად იმისთანა ერი, რომელიც ყოველ ღო-
ნეს მოკლებულია, რომ თავი იმართლოს, თავის
გულის-ნადები, სულის-წყურვილი საქვეყნოდ გამო-
ჰფინოს. ამისთანა ერის წინაშე ერთი გაცვეთილი
მამეზღარი უფრო შექმლებელია და ღონიერი, ვი-
დრე მთელი ერი. იმიტომ რომ მამეზღარს ყოვე-
ლივე იარაღი ხელში აქვს და დაბეზლებული-კი
იარაღ-აყრილია. დაბეზლებულს აღარა დარჩება-რა
ხოლმე იმის მეტი, რომ გულში უნდა ჩაიხვიოს.
უსამართლოდ გაუბატოებული, მაგრამ სამართლია-
ნად გაბოროტებული გრძნობა. ეგრედ ჩახვეული

გრძნობა სალესავია იმისი, რის დაჩლოუნგებაც სასურველია ხოლმე.

ეს ოციოდ წელიწადია, რაც ბეზლობამ ენა ამოიდგა რუსეთში ბ-ნის კატკოვის და მის კამპანიის წყალობითა და მხნეობითა. შიდა რუსეთში მაგ ბეზლობას იმოდენა სარბიელი არა აქვს, როგორც რუსეთის სანაპირო ქვეყნებში. ჯერ იმიტომ, რომ ეს უკანასკნელნი უმაღლეს მთავრობისაგან შორს არიან, მაშასადამე, ტყუილი უფრო ადვილად გასაღდება, რადგანაც შორიდან ტყუილი და მართალი კარგად ვერ გაირჩევა და თვალი ადვილად მოტყუვდება თვალთ-მაქცის მახეზღარისაგან. მერმე იმიტომ რომ სანაპირო ქვეყნების მცხოვრებნი უცხო ტომის ერნი არიან და, მაშასადამე, ყოველს ცილის-წამებას იმისთანა სარჩული უდევს, იმისთანა სათავე აქვს, რომ ყველაფერი ადვილად დასაჯერია და ფიქრად მოსასვლელი.

ეს კარგად იციან ბ-ნ კატკოვის დაჰქაშებმა და სწორედ ამითაც სარგებლობენ.

მერე ვისგან არის შემდგარი ეს მახეზღართა რაზმი? რა ჯურის კაცნი არიან? ეგენი არიან მოხელენი, რომელთაც რუსეთის სიყვარული-კი არ ამოქმედებს, არამედ მათი საკუთარი და დამშეული კუჭი. ეგ იმისთანა მოხელენი არიან, რომელთაც თავისის ბოროტ-მოქმედებით იმოდენად შეურცხვენიათ თავიანთი თავი, რომ თვით ყოველად შემწყნარებელს ამ გვარებში მთავრობას ველარ შეუწყნარებია

იმათი სამსახურში ყოფნა და გამოუყრია. ან კიდევ იმისთანანი, რომელნიც ჯერ კიდევ თავის ადგილას სხედან და საღერდელი-კი აშლიათ მაღლა აცოცვი-სთვის, ვერას გზით-კი ვერ აცოცვილან. ან კიდევ იმისთანანი, რომელნიც თავისის უხეირობით და უნიჭობით ვერას გამხდარან და უნდათ თავი რო-გორმე გამოიჩინონ, თვალი ჩვენ უფრო გვიჭრისო და შორს ჩვენ უფრო ვხედავთო.

ეს სამივე წყობა მამულისა რაზმისა ერთსა და იმავე კურდღელს ჰსდევნიან დასაჭერად. „აი, ქვეყნის ერთგულნი ჩვენა ვართო, ძაღლურის ალ-ლოს აღება ჩვენთვის მოუნიჭებია ღმერთსაო, ჩვენ ყველაფერს ვამხელთ, რასაც სხვანი ხელს აფარე-ბენო და, ჯილდოს მაგიერ, ჩვენვე გვდევნიან, სამსა-ხურიდამ გვყრიანო, სამსახურში წინ არ მივყევართო. აბა, ერთი ხელში ჩაგვიგდონ რაიმე მოხელეობა და მაშინ ჩვენ ვიცით, რას აღმოვაჩენთო და რამდენს დაფარულს გამოვაქვეყნებთო“, და სხვანი და სხვანი.

ამგვარის დამქაშების შემწეობით ბ-ნს კატკოვს დიდი ბადე აქვს გაბმული რუსეთის სანაპირო ქვე-ყნებში. ამიტომაც არ დარჩენია არც ერთი რუსე-თის ქვეშევრდომი ერი, რომ ორგულობა და გად-გომის სურვილი არ შეეწამებინოს. ამით თვითონაც იკვებება და თავის დამქაშებსაც, ცოტად თუ ბევრად, საკვებავ გზას უხსნის.

რაც-კი უწმინდურება მოგუბდება ხოლმე მის დამქაშების უწმინდურს გულში, სულ ერთიანად

სანაპირო ქვეყნებიდან მიედინება ბ-ნ კატკოვისაკენ და შესაფერის სურნელებით გროვდება იმ თავ-ახ-დილ და პირ-მოხეულ აუზში, რომელსაც „Московскія Вѣдомости“ ქვიან. ოლონდ-კი ორგულობა შეჰსწამეთ რომელსამე ერს რუსეთისას და ბ-ნი კატკოვი ხელ-აპყრობით მოგეგებებათ.

ჩვენს საქართველოზედაც არა ერთხელ გამოუ-ლაშქრებია ბ-ნს კატკოვს, ორგულობა შეუწამებია და გადადგომის სურვილი დაუბრალებია.

ამ უკანასკნელს დროსაც (იხილეთ № 44 „Московскія Вѣдомости“-სა)ერთს ბ-ნ კატკოვის შესაფერ დამქაშს დაუბეჭდია ბ-ნ კატკოვის გაზეთ-ში კორრესპონდენცია ტფილისიდან. დამქაში პირ-და-პირ ამბობს, რომ ქართველებსა და სომხებში სეპარატისტობა, გადადგომის სურვილი მოქმედებსო.

კარგი დროც შეურჩევია. საქართველოში ეხლა ახალი უფროსი მმართველი მოდის. მამუზდარს უსა-თუოდ უფიქრნია:—„იქნება ღმერთმა მიპრიანოს და ახალმა მმართველმა მომიკითხოსო, ვინ არის ასეთი ერთგული რუსეთისაო და კუჭის გასაძლომი აღგილი მომცეს რამეო“.

ყველაფერი შესაძლებელია იქ, საცა დავთრები დაკარგულია, საცა თავი და ბოლო ველარავის მიუ-გნია.

კორრესპონდენტს ჩვენის სეპარატისტობის და გადადგომის სურვილის დასამტკიცებლად საბუთებიც მოჰყავს. მაგალითებრ: ქართველებსა და სომხებს

როცა წარმოდგენები აქვთო, თეატრი კარგად განათებული და გამთბარიაო და, როცა რუსები არდგენენ, მაშინ კი არაო. ქართულს და ნამეტნავად სომხურს თეატრში ხელში ბევრი დაიარებაო და რუსულში-კი არაო. „ქართველებმა „სამშობლოს“ გადმომკეთებელი ავტორი დიდის ყოფით მიაცილეს ბინამდინაო და სომხებმა კიდევ ბევრი საჩუქარი მიაართვეს სომხურს აქტრისას გრაჩიასაო.

სასაცილოა, რომ საზიზღარი არ იყოს ამისთანა ბეზლი, ამისთანა საბუთებზედ აშენებული! ქართველებს თუ სომხებს რომ ჰსციოდეთ და თეატრი გაათბონ, აქ გადადგომა და ორგულობა რა შუაშია? ქართველებმა რომ მოწონებულის თხზულების ავტორს პატივი ჰსცენ და სომხებმა კადევ თავის აქტრისას საჩუქარი მიართვან,—აქ სეპარატისტობა რა მოსაყვანია?

რათა ჰშუერს ბ-ნს კორესპონდენტს, რომ ქართველები თუ სომხები თავიანთ თეატრში დაიარებიან? რა საკვირველია, რომ მე ჩემი უფრომიყვარდეს, ჩემსას უფრო შევხაროდე, ჩემი უფრო მიამებოდეს და ჩემსას უფრო ხელს ვუწყობდე. გული აღამიანისა ფიცარი ხომ არ არის, რომ ერთი წაშალო და მის მაგიერ სხვა რამ დასწერო. გრძნობა თავისიანის სიყვარულისა ისეთივე ძლიერია, ისეთივე მკვიდრია, ისეთივე ბუნებრივია, მაშასადამე, ისეთივე სამართლიანი და პატივსადები, როგორც სიყვარული მამა-შვილური, დედა-შვილური. ვერა ძალი

მაგ სიყვარულს ვერ ამოჰკვეთს ადამიანის გულიდამ!
ყოლელივე იარალი მის წინაშე უქმია!

მინამ დიდი მთავარი აქ ბძანდებოდაო, ამბობს
იგი კორრესპონდენტი, ქართული და სომხური
თეატრი არ იყოფო და, როცა წაბძანდა, მაშინ ხე-
ლი შეუწყესო. ვიცით, ნიშანში ვინც ამოუღია ბ-ნს
კორრესპონდენტს. ახია, რატომ სამსახურში არ მი-
იღო ბ-ნი კორრესპონდენტი! ხომ ქებას დაუწერდა!..

ვინ არ იცის, რომ ჩვენმა თეატრმა ფეხი აიდ-
გა ჩვენში დიდის მთავრის აქ ბძანების დროს და
მისვე დროს მკვიდრად გაიმართა წელში. რასაკვი-
რველია, თვით ქართველების მეცადინეობით მოხდა
ეს სასიამოვნო ამბავი და არა გარეშე შემწეობითა:
ჩვენმა თეატრმა თავისით ჩაიდგა სული, გარედამ
შემწეობა არავისგან ჰქონია. ჩვენ მარტო იმისი
მადლობელნი ვიყავით და ვართ, რომ დამშლელი
არ გამოგვიჩნდა. სწვას ვერავინ ვერას დაგვაყვედრებს.

რუსულს თეატრს-კი ამავე ხანებში ხუთი ათას
თუმნამდე ფული მიაშველა მთავრობამ, მაგრამ მაინც-
კი თავი ვერ დაიჭირა. რატომ? იმიტომ, რომ შე-
მოსავალი არა ჰქონდა და შემოსავალი არა ჰქონდა
იმიტომ, რომ აქაური რუსები რუსულს თეატრში
არ დაიარებოდნენ.

მე რომ კორრესპონდენტის ადგილას ვყოფი-
ლიყავ, აქაურს რუსებს ორგულობას შევწამებდი.

ესეთი გულ-გრილობა აქაურის რუსებისა რუ-
სულის თეატრის მიმართ უფრო ძლიერი საბუთი

იქნებოდა, რომ აქაურ რუსებისათვის სეპარატისტობა შეეწამებინა ბ-ნს კორრესპონდენტს, ვიდრე ის უმანკო გულმხურვალება, რომელიც ქართველებმა გამოიჩინეს „სამშობლოს“ ავტორის გაცილებაში და რომელიც ბ-ნს კორრესპონდენტს თავის ბეზლის სარჩულად და საბუთად დაუდგია.

ამასთანა საბუთებით აღჭურვილი მბეზლარი ისე შესაბრალოსი არ არის, როგორც მისი გამგონი და წამქეზებელი ბ-ნი კატკოვი.

ჩვენ ამ მასხარაობას მასხარა კაციასაც ყურსაც არ ვათხოვებდით, რომ ბეზლობა მარტო ამაზედ შემდგარიყო და მბეზლარს არ შეეგინებინოს, უპატიურება არ მიეყენებინოს მთელ ქართველობისათვის და მის ეროვნების ღირსებისათვის. იგი ამბობს, რომ „სამშობლოს“ წარმოდგენაზედ დიდი ხარჯი მოუვიდათ ქართველებსაო და, **ქართული დროშები** რომ გოდფრუას ცირკს მიჰყიდონ, კარგს იზმენო.

გაცვეთილის კაციასაგან ყველაფერი მოსალოდნელია, მაგრამ ეგრე უკადრისად ხსენება მისი, რასაც ყოველი პატიოსანი კაცი, ყოველი ერი თავისა სცემს, როგორც ემბლემას ერის პატიოსნებისას, ერის ღირსებისას, რომლის შეუმწიკვლეოდ დაცვისათვის, არამც თუ ცალკე კაცი, არამედ მთელი ერი ყველგან დედა-მიწის ზურგზედ სიცოცხლეს არა ზოგავს და მისთვის სიკვდილი სახელად და დიდებად მიაჩნია,—იმის ეგრედ უკადრისად ხსენებას, არ ვიცით, რა სახელი დავარქვათ და მისი ეგრედ მომხსენებელი რა სულიერებში შევრიცხოთ.

ქართული დროშა ორი ათასის წლის განმავლობაში ქართველობას სახელით და ღირებით ხელში ჰსჭერია, თავის სისხლში ამოუვლია და რუსეთისათვის შეუმწიკვლელად და უჩირქოდ გადაულოცნია; გაჭირების დროს ქართული დროშა რუსეთის დროშასთან ერთად არა ერთხელ გამოსულა საომარს ველზედ და მის წინამძღვარობით და სახელით ქართველობას არა ერთხელ დაუღვრია თავისი სისხლი რუსებთან ერთად.

ეგ დროშა, რომელიც ეგეთის სასოებით და პატივით უტარებია იმოდენა ხანს უწინდელს ქართველს, ეგ დროშა, რომელიც წინ დახვედრია მოზღვავებულს თათრებს და მუსულობანობას და ქრისტეს ჯვარი თამამად წინ წაუმიძვარებია, ძლევა-მოსილობით ომიდამ გამოუტანია და რუსეთისათვის ჩაუბარებია, ეგ დროშა, რომელსაც აწინდელი ქართველი იმავე ვაჟკაცობით და თავ-გამომეტებით თან გაჰყოლია და რუსებთან ერთად სისხლი უთხევია მამულისათვის, — დღეს ეგ დროშა საცირკოდ გაგვიხადა ერთმა ვილაც კორრესპონდენტმა და ბ-ნმა კატკოვმა ბანი მიჰსცა.

თუ ჩვეულებრივმა გრძნობამ მართებულობისამ არ შეაყენა ბ-ნი კატკოვი, იმას მაინც უნდა მოჰრიდებოდა, რომ უპატიურად ხდის მთელს ერს, რომელიც შეჰფარებია რუსეთს მარტო თავის პატიოსნების და ღირსების დასაცველად. თვით ბარბაროსიც-კი არ იკადრებდა ეგრედ გაუპატიურებას მთელის ერისას! მაშ, ბარაქალა კატკოვს და მის მომხრეებსა, რომ იკადრეს ის, რასაც თვით ბარბაროსიც-კი ითაკილებდა.

ბ-ნ იანოვსკის წერილის გამო.

გაზეთ „Кавказ“-ში ჩვენ დიდის ყურადღებით წავიკითხეთ ცოტად ცხარედ დაწერილი წერილი ბ-ნ იანოვსკისა. ამ წერილში ბ-ნი იანოვსკი ამბობს, რომ ყოველივე ის, რასაც „დროება“ მამბრალებსო, ახალ-სენაკის სკოლაში არ მითქვამსო, არც ბ-ნ მარკოვისათვის მიმიწერია ოფიციალური ქაღალდიო და არც ბ-ნ სემიონოვისათვის არავითარი დარიგება და რჩევა არ მიმიციაო.

ჩვენ დიდად მოხარულნი ვართ, რომ ბ-ნი იანოვსკი ეგრედ ბეჯითად უარ-ჰყოფს ყოველ იმას, რაც მართლა და საკადრისი არ არის განათლებულის კაცისათვის. მას შემდეგ, რაკი ეგრე საჯაროდ გამოაცხადა ეგ უარყოფა იმისთანა პატივცემულმა გვამმა, როგორიც ბ-ნი იანოვსკია, ჩვენ აღარა გვეთქმის-რა. ჩვენთვის ისიც საკმაოა, რომ თვითონ ბ-ნი იანოვსკი არა ჰკისრულობს არც ერთს ბრალსა, „დროებაში“ გამოცხადებულს. ჩვენ დიდის სიამოვნებით ვერწმუნებით ბ-ნს იანოვსკის და ამასთანაც გვიხარბან, რომ იგი თაკილობს იმისთანა მოქმედებას და სიტყვას, რომელიც, ჩვენდა სამწუხაროდ, აქამომდე საკვებურადა ჰქონდათ ზოგიერთს აქაურს პედაგოგებს და პედაგოგიის გარედ მდგომ მოხელეებსაც. ესეც ერთი წარმატებაა, ერთი სიკეთეა.

ამის გამო ჩვენ თავს ვანებებთ იმაზედ ლაპარაკსა—ვინ არის ამ შემთხვევაში მართალი და ვინ მტყუანი. ეხლა ეგ ჩვენთვის სულ ერთია. ეგ საგანი ეხლა უკან უნდა დავაყენოთ, იმიტომ რომ ბ-მა იანოვსკიმ სხვა, უფრო უაღრესი და უმძიმესი საგანი წამოაყენა თავის წერილში. ამ უკანასკნელ საგანთან ის პირველი ჩვენ თითქმის არაფრად მიგვაჩნია. ჩვენ ვამბობთ აქ იმაზედ, რომ ბ-ნმა იანოვსკიმ თავისის მოქმედების და მოღვაწეობის დედა-აზრი გამოგვიცხადა თავის წერილში და, აი, ეს დედა-აზრია ის უაღრესი და უმძიმესი საგანი, რომელმაც მიიზიდა მთელი ჩვენი ყურადღება.

ჩვენ ვეცდებით,—გულ-ახდილად და თამამად წარმოვსთქვათ ამ საუბანზედ ჩვენი აზრი. იმედო გვაქვს, რომ არავინ დაგვწყამებს—ხალხს გული უნდათ ააყრევინონ ჩვენს მოქმედებაზედაო. იმედი გვაქვს, რომ ამ უმართებულო და უკადრის ფარხმალს არ მოჰკიდებს ხელს იმისთანა კაცი, როგორიც ბ-ნი იანოვსკია. ჩვენ გვსურს,—ბ-ნი იანოვსკი დარწმუნებული ბძანდებოდეს, რომ აქ ჩვენ გვაღაპარაკებს მარტო ერთი ქეშმარიტების სიყვარული და ქეშმარიტების საკადრისი გულ-წრფელობა და სხვა არა-რა.

თუმცა ბ-ნი იანოვსკი, როგორც მრავალ მხრით განვითარებული კაცი, უექველად კეთილის განზრახვით არის აღძრული და ჰსურს იმ ადგილს და საზოგადოებას, საცა მოწვეულია სამსახურისათვის, სი-

კეთე მიენიჭოს, მაგრამ მისგან ამორჩეული გზა, ჩვენის ფიქრით, სრულებით არ შეეფერება არც მის განზრახვასა და არც მის სიკეთის სურვილსა. ჩვენა გეგონია, რომ საერო *) სკოლას საერთოდ და ჩვენსას საკუთრივ ბ-ნი იანოვსკი ისე არ უყურებს, როგორც ის გამოჩენილნი პედაგოგიაში გვამნი, რომელთაც დაადგინეს საერო (народный) სკოლამის ნამდვილს და კეშმარიტს მნიშვნელობაზედ. ბ-ნს იანოვსკის, როგორცა ჰსჩანს მის წერილიდამ, განსაკუთრებული დანიშნულება და უმაღლესი საქმე ამისთანა სკოლისა უკან დაუყენებია და საერო სკოლას იმ ტვირთსა ჰკიდებს, რაც მოსამზადებელის კლასისს საზიდარია. ჩვენის ფიქრით, ეს დიდი შეცდომაა საზოგადოდ და ჩვენში ხომ საკუთრივ. ჩვენ ვეცდებით—ეს სიტყვა უსაბუთოდ არ დაგვრჩეს.

საერო სკოლა, საზოგადოდ, სკოლაა ერისა, ესე იგი, იმ უმრავლესობისა, რომელსაც არც დრო აქვს, არც მოცალეობა, არც შეძლება უმაღლესის სწავლის შეძენისათვის. ჩვენდა სამწუხაროდ, ამასაც ვიტყვით, რომ არც დიდი საჭიროება მიუძღვის, ჯერ ხანად მაინც, რადგანაც სხვა და სხვა ხელმოკლეობის გამო შინილამ გარედ ფეხის გამოდგმის ილაჯს მოწყვეტილია. ამიტომაც საერო სკოლა ერის შინაური სკოლაა, ის მოედანია, საცა ერისგო-

*) საერო სკოლას იმ აზრით ვხმარობთ, როგორც რუსები სიტყვას **народная школа**.

ნებამ და გრძნობამ პირველ ფეხი უნდა აიდგას, ის გამზდელია ერისა, რომელმაც უნდა აძლიოს ერს საზრდოებელი სულისა და ხორცისა იმ პატარა საწყაოთი, რომელიც ზედ გამოჭრილია უმეტ-ნაკლოდ ერის მოკლედ შემოხაზულ შინაურს ყოფა-ცხოვრებაზედ, მის სულიერ და ხორციელ მოთხოვნილობაზედ.

საერო სკოლის უმთავრესი საგანი და საქმე საზოგადოდ ის არის, რომ ერის მოზარდ თაობას აუხილოს გონების თვალი, გაუჩარხოს გულის-ყური, გაუწურთნოს და კეთილად მოუმართოს გრძნობა, შეაჩვიოს მოზარდის ჭკუა-გონება მართლ-მსჯელობასა და თვით-მსჯელობასა. საერო სკოლამ უნდა მოუშადოს ერს გონებით და გულით გაღვიძებული კაცი იმოდენად, რომ იგი საკუთარის ჭკუით და გულით გაუჭირებლივ გაუძღვეს იმ სულიერს და ხორციელს პატარა მოედანს, საცა ერის უმრავლესობა სულს იბრუნებს, სულითა და გულით იღვწის და მოქმედებს.

„საერო სკოლის საგანი ის-კი არ არისო, ამბობს გამოჩენილი რუსის პედაგოგი უშინსკი, რომ ბავშვის თავი, ცოტად თუ ბევრად, გამოჰყდოს სხვა და სხვა გვარის ცოდნითა, რომელიც მერე დავიწყებას მიეცემა ხოლმე, ან კიდევ ტექნიკური ცოდნა მხანიჭოს წერა-კითხვისა, რომელსაც მოზარდი არ გამოიყენებს; არამედ ის არის, რომ სკოლაში ვარჯიშობითა გაიხსნას ბავშვმა ჭკუა და გულის-ყური,

ბუნებრივის ღონის-ძიებით გონების თვალი აიხილოს გარე შემორტყმულ ბუნებაზედ და საზოგადოდ დამოკიდებულებაზედ, იმოდენად გაიმართოს ნიჭი მართლ და თვით-მსჯელობისა, რომ საკუთარის ქკუით შეეძლოს ცნობიერად იცხოვროს და გონიერად იმოქმედოსა“. აი თავი და ბოლო საერო სკოლისა.

აი ამ დიდსა და მძიმე დანიშნულებას უნდა მიჰსდევდეს საერო სკოლა საზოგადოდ და მარტო მაგის მიხედვით უნდა მოწყობილი და აგებული იყოს. სხვა საგანი საერო სკოლას არა აქვს.

„საკუთრივ საერო სკოლასაო, ამბობს იგივე უშინსკი:—თვისი მნიშვნელობა იმოდენად განსაკუთრებული აქვს, და სხვა უმაღლეს სკოლებთან ისე შორს არის, რომ მის გამართვაზედ ცალკე შეიძლება კაცმა იფიქროსო“.

ეს ორი აზრი, ერთი მეორის შემავსებელი, იმისთანა გამოჩენილის პედაგოგისა, რომლის ტოლიც რუსებს ჯერ აქამომდე არა ჰყავთ, საკმარისია, რომ დაეინახოთ, რაში მდგომარეობს ბ-ნ იანოვსკის შეცდომა საზოგადოდ. პირველი იმაში, რომ საერო სკოლას მოსამზადებელის კლასის საქმეს უნიწნავს და მეორე მასში, რომ ამ საქმის შესაფერად მოუწადინებია თვითონ საერო სკოლების გამართვაც. ასე ვფიქრობთ ჩვენ, იმიტომ რომ მის წერილში ერთი სიტყვაც არ არის თქმული მასზედ, რაც საერო სკოლისას, უმთავრესს-კი არა, განსაკუთრებულს დანიშნულებას შეადგენს.

ეს შეცდომა უფრო ცხადად გამოგვეჩვენება თვალ-წინ, როცა გამოვიკლევთ, — რა ღონის-ძიებით და საშუალებით შეუძლიან საერო სკოლას თავისი განსაკუთრებულის და ფრიად ძნელს დანიშნულებას რიგიანად და წარმატებით მიახწიოს.

პედაგოგიის დედა-ბოძი და განთქმული მეცნიერი დისტერვეგი ამ საგანზედ ამბობს, რომ

„ის მეტ-ნაკლები გონება-გახსნილობა, რომლითაც ბავშვი შედის სკოლაში, უნდა აუცილებლად იყოს საზღვარი, საიდანაც უნდა მოჰყვეს ადამიანი სწავლებასაო. ამის გამო ოსტატმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს იმ ენასა, რომელსაც ყმაწვილები ხმარობენ სკოლაში შესვლის დროსაო. ახალი უნდა აიხსნას ძველის შემწეობითა, უცნობი — ცნობილითაო. სხვა გზა არ არის, სხვა ღონე და საშუალება შეუძლებელი საქმეაო“.

მეორე გამოჩენილი და განთქმული პედაგოგიაში კაცი პესტალოცკი ამბობს, რომ

„ბავშვის სულიერნი ძალნი შორეულზედ, უცხოზედ არ უნდა ავარჯიშონო, ვიდრე ძირი არ გაჰმაგრებიათ და არ განათლებულან იმაზედ ვარჯიშობითა, რაც მახლობელია ბავშვისა, რაც გარს არტყია, რაც ბავშვის ღვიძლი და თავისიანიაო“.

„ერს რომ თავისი ენა არ ასწავლობთ“, ამბობს მეორე გამოჩენილი რუსის პედაგოგი ვესსელი, — ეგ ის იქნება, რომ არ გინდათ ერის აზრი, მისი სულიერი ძალ-ღონე, ნიჭი გაიხსნას და გაიმართო-

სო. ეგ ის იქნება, რომ არ გინდათ ერი ბალღობი-
დამ გამოვიდესო. თუ ჩვენ არ დავაწყებინებთ ერს
თავისის დედა-ენის სწავლებას და, თუნდაც მის მა-
გიერ სხვა, ძალიან მაზლობლის ენის სწავლებას მო-
ვაყოლებთო, მაშინ უფრო უარესს ვიზამთო: სრუ-
ლებით შევშლით ერის გონებითს განვითარებას,
სრულებით შევშლით მის სულოერს ბუნებასაო“.

„ბავშვი რომ სწავლობს დედა-ენას, იგი სწოვს
სულისათვის სიცოცხლეს და ღონეს ღვიძლის ენის
ღვიძლის ძუძუდამაო, ამბობს უშინსკი; დედა-ენა
ისე უხსნის ბუნებას ყმაწვილს, როგორც ვერც ერ-
თი ბუნების მცოდნე კაცი, ისე აცოდინებს ხასიათს
იმ ხალხისას და საზოგადოებისას, რომელთა შორისაც
ბავშვი ჰსცხოვრებს, მათს ისტორიას, თვისებას და
მიდრეკილებას, როგორც ვერც ერთი ისტორიკო-
სიო“.

„საერო სკოლა საკუთრივ იმ დედა-ენის სკო-
ლააო, რომელიც უნდა შეისწავლოს ყველა ყმაწ-
ვილმა იმისდა მიუხედავად, განაგრძნობენ მერე
სწავლას გიმნაზიებში, თუ არაო“, ამბობს ივანე
ამოს კომენიუსი.

ჩვენ მოგვყავს ეს აზრები მეცნიერებისა იმი-
ტომ-კი არა, რომ გვეგონოს, ვითომც ბ-ნმა იანოვ-
სკიმ ყოველივე ეს ჩვენზედ უკეთ არ იცოდეს, არა-
მედ იმიტომ რომ ყველამ, დიდმა და პატარამ, შეი-
ტყოს და გაიგოს, რა ღონეა დედა-ენა სკოლისა-
თვის საერთოდ და საეროსათვის საკუთრივ. ჩვენ

რომ ეგრე დაჟინებით და უკან დაუზევველად ვთხო-
ულობთ დედა-ენისათვის სრულს და დაუბრკოლე-
ბელს გზას სასწავლებელში, — ეგ მარტო დედა ენის
სიყვარულით არ მოგვდის. ვთხოულობთ და ვნატ-
რულობთ იმიტომაც, რომ უდედა-ენოთ გონების
გახსნა ბავშვისა ყოვლად შეუძლებელია. მაშინ სკო-
ლა გონების გახსნის სახსარი-კი არ არის, გონების
დაჩაგვრისაა, გონების დახშვისაა, დათრგუნვისაა,
გათახსირებისაა, — და განა ეს სასურველია ვისთვისმე?

ზემოდ მოყვანილიდამ ცხადია, რომ დედა-ენა
ცნობილია, არამც თუ უკეთესს და აუცილებელ სა-
ხსრად, რომ სკოლამ თავისი დანიშნულება აასრუ-
ლოს, არამედ უპირველესს საგნათაც, რომელიც
ბავშვმა უნდა ისწავლოს და იცოდეს. მაშასადამე,
სკოლამ საზოგადოდ და საერომ საკუთრივ ეგ სამ-
სახური უნდა გაუწიოს ერსა.

მეორე სახსრად და საგნად ცნობილია იმ ად-
გილის, ქვეყნის, ერის შესწავლა და ცოდნა, რო-
მელთაც ბავშვი ეკუთვნის დაბადებით და ცხოვრე-
ბით.

პირველ დაწყებითის ცოდნის მოედნად უნდა
იყოს სამშობლო, ამბობს პესტალოცკი. კაცს გულ-
ში გამოუყვანძეთ მისი პატარა სამშობლო, ამბობს
დისტერვეგი: „გზა გაუხსენით, რომ არამც თუ მარტო
შეისწავლოს, არამედ შეიყვაროს კიდევ იგი სამშობლო,
მისი განსხვავებული თვისება, მისი განსაკუთრებული
ხასიათი. ამით, ნუ გგონიათ, რომ ხელს უმართავდეთ

პროვინციალურს პატრიოტობას, არამედ გაუმარბებთ ადამიანს ფესვებს ადამიანის სულის ღონისას. ეგ ფესვები იმის სამშობლოს მიწა-წყალშია, მის მოძმეთა განსაკუთრებულ ხასიათშია, —მათს ისტორიაშია. ყოველს სასიხარულოდ უნდა მიაჩნდეს, როცა თვითეულს ადამიანში კაცი პოულობს განსაკუთრებულს თვისებას მისის ქვეყნისასაო“.

„როგორც ჩვენის საკუთარის ერის პატივისცემაში ვსწავლობთ სხვა ერის პატივისცემასა, ჩვენის ქვეყნისაში—სხვა ქვეყნებისასაო, ისეც პატივისცემა პატარა ნაწილისა მრთელის პატივისცემას გვასწავლისო“, ამბობს გერმანელი პედაგოგი რიხტერი, როცა ლაპარაკობს მასზედ, თუ რა დიდი რამ არის ბავშვის აზღრდისათვის შესწავლა და შეყვარება თუნდ იმ პატარა ადგილისა, საცა მოზარდი დაბადებულია.

„პესტალოცის სკოლა, ამბობს ტილო, ნამდვილი საცრო სკოლაა, იმიტომ რომ ყოველი საგანი სწავლებისა დადგენილია სამშობლო ნიადაგზედ. იგი იწყობდა თვის მოქმედებას იქიდან, რომ ცოცხლად და თვალთ-ხედვით შეასწავლიდა სამშობლოს, მამულსა. ამიტომაც სამშობლო ქვეყანა, დედა-ენა, სამშობლო ერის ცხოვრება შეიქმნენ მას აქედ უპირველესს საგნებათ პირველ დაწყებითის სკოლისათვისაო“.

„თქვენს კულტურას არც ძირი აქვს, არც სიღრმე, ამბობს საფრანგეთის მეცნიერი ბრეალი:

იმითომ რომ თქვენ არა გწამთ ძალნი ადგილის და თავისიანობის სიყვარულისაო. სკოლა ადგილზედ უნდა იყოს ამოსული, ადგილში უნდა ჰქონდეს გამაგრებული ძირი და არა ზემოდამ იყოს ამოსული, მოდგმულია“.

„არის მართო ერთი საზოგადო, დაბადებიანვე დაყოლილი მიდრეკილება, რომელზედაც აზღრდას (სკოლას) ადამიანისას შეუძლიან ყოველთვის დაემყაროს, ამბობს უშინსკი: ეგ ის არის, რასაც ჩვენ ვეძახით ეროვნებას (народность). როგორც არ არის ადამიანი, რომ თავისი თავი არ უყვარდეს, ისეც არ არის ადამიანი, რომ არ უყვარდეს თავისი მამული, თავისი ქვეყანა. აი ეგ სიყვარულია ის უტყუარი გასაღები ადამიანის გულისა, რომელსაც აღზრდა (სკოლა) უნდა ხმარობდეს. ეროვნებაზედ დამყარებული ბავშვის აღზრდა ყოველთვის იპოვის პასუხს და შემწეობას მაგ ცოცხალს და ძლიერს სიყვარულში, რომელიც უფრო ძლიერად მოქმედებს, ვიდრე რწმენა, მართო ჰკუთნით მიღებული, ანუ ზნე, დასჯის შიშით ჩანერგულია“.

ამ სახით, მეორე აუცილებელი ღონე და საგანია საერო სკოლისა ადგილობრივი, ერობრივი ელემენტი არის, ესე იგი, ის ბუნება, ის ერი, ის ყოფა-ცხოვრება, რომელიც გარს არტყია მოზარდსა და რომელთ შორისაც ბავშვი ტრიალებს და ჰსცხოვრებს სულითა და ხორციითა დაბადების დღიდანვე. მაშასადამე, ყოველ ამის შესწავლა და ცოდნა არის

მეორე განსაკუთრებული საგანი საერო სკოლისა. ამას არაფერი არ უნდა დააკლოს საერო სკოლამ და გადამეტება ხომ ძნელია და ძნელი.

ცხადია, რომ საერო სკოლა, როგორც პირველ დაწყებითი სკოლა ერისა, სხვა არა უნდა იყოს-რა, გარდა დედა-ენისა და სამშობლო ქვეყნის მასწავლებელ სკოლისა, იმისდა მიუხედავად განგრძობილი იქნება მას შემდეგ სწავლა, თუ არა. ამ სკოლას თავისი საკუთარი მოედანი აქვს, რომლის თავი და ბოლო იქავე, სკოლაშია. მართალია, პატარა მოედანია, მაგრამ ყოველი ჰხედავს, რა მიმე და რა მნელი გასავლელია. ნურავის ნუ ჰგონია, საერო სკოლის საკუთარი ტვირთი ისე სუბუქი იყოს, რომ განიზრახოს სხვა საპალნეც აჰკიდოს რამე.

სწორედ ამ სხვა საპალნესა ჰკიდებს საერო სკოლას ბ-ნ იანოვსკის წერილი, მერე ისე ჰკიდებს, რომ საკუთარის ტვირთის ზიდვიდსათვის ღონე, თუ სულ არ მოესპობა, ძალიან მოაკლდება მაინცა.

ბ-ნ იანოვსკის თვისი დედა აზრი გამოჰყავს უმაღლესად დამტკიცებულის განჩინებიდამ და გვაუწყებს რომ: 1) ყოველი, რასაც რომელსამე სასწავლებელში ასწავლიან, უნდა ასწავლონ **ცნობიერად და გაგებით**, რადგანაც მარტო ამ პირობით სწავლებას ერთისა თუ მეორის საგნისას ექმნება ზედ-მოქმედება შეგირდის გონებითსა და ზნეობითს განვიჯარებაზედ; 2) სწავლება ერთისა თუ მეორის საგნისა იმ განზრახვით უნდა მიდიოდეს, რომ მოს-

წავლეს მიანიქოს **ნამდვილი ცოდნა** საგნისა; უამისოდ სწავლება საგნისა უქმად დროს დაკარგვა იქნება, არამც თუ ურგები, არამედ მავნებელიცა მოსწავლეთათვის; 3) ზოგად-განათლების სხვა და სხვა გვარ სასწავლებელთა შორის უნდა იქმნას, რამოდენადაც შესაძლოა, მკიდრო კავშირი, მით უმეტეს უნდა იყვეს საჭირო კავშირი სხვა და სხვა საგნების სწავლებაში ერთსა და იმავე სასწავლებელში და 4) სასწავლებელმა უნდა დააკმაყოფილოს, **რაც შეიძლება მომატებულად, საჭიროება იმ საზოგადოებისა, რომლის შორისაც და რომლისათვისაც არსებობს.**

ამ წინადადებათა ძალით, ამბობს ბ-ნი იანოვსკი, ყოველს კეთილად განწყობილს პირველ დაწყებითს სკოლაში სწავლება საზოგადოდ უნდა მილიოდეს **უპირატესად** (და არა განსაკუთრებით?) დედა-ენის შემწეობითაო. რუსული ენა არა-რუსთათვის ისე უნდა იყოს დაყენებული, რომ ყმაწვილებმა, კურსის შესრულების შემდეგ, იცოდნენ, არამც თუ მარტო წერა-კითხვა, არამედ გაგებაც ჰქონდეთ წაკითხულისა და წერითაც გამოთქმა შეიძლონ, როგორც დედა-ენაზედ, ისეც, შეძლებისამებრ, (?) რუსულადაცაო. ამის მისახწევათ აი რა გზა ამოურჩევია.

პირველ წლის მეორე ნახევრიდამვე ოსტატმა ყოველ დღე უნდა გადაჰსდოსო 30—40 წამი, რომ ბავშვები შეაჩვიოს რუსულ ენასა და იმისათვის, რომ

ბავშვებმა ცნობიერად შეითვისონ ცალკე სიტყვები, ფრაზები და მოკლე ამბები, უნდა ყოველივე იგინი ჯერ დედა-ენაზედ ათქქვეინოს და მერე რუსულადაცაო. მეორე წელს კა, რაკი შეგირდები შეისწავლიან დედა-ენაზედ წერა-კითხვას, უნდა შეუდგნენ რუსულის წერა-კითხვის სწავლებასა, მესამე წელიწადს კი, რასაც დედა-ენის შემწეობით ასწავლიან ბავშვებს, ყოველივე ის, შეძლებისამებრ (?), რუსულადაც უნდა ასწავლონო.

რუსულის ენის შესწავლას ამ გზით ბ-ნი იანოვსკი იმ საბუთით ჰხედავს საჭიროდ, რომ ზოგან საერო სკოლაში თავად-აზნაურთა შვილებიცა სწავლობენო, რომელთათვისაც გიმნაზიებში შესვლა, არამც თუ სასარგებლოა, არამედ აუცილებლად საჭიროცააო. უმაღლესს სასწავლებელში შესვლას თვითონ გლეხის შვილებიც არა იშვიათად ნატრულობენო და ამას უნდა ხელს უწყობდეს და უმართავდეს საერო სკოლაო.

გავხედავთ და ვიტყვი, რომ ეს პროექტი ბ-ნი იანოვსკისა პირდაპირ ეწინააღმდეგება იმ ოთხს მუხლს მის აზრისას, რომელიც თვითონ ბ-ნი იანოვსკის ზევით მოჰყავს. პირველი მუხლი თხოულობს, რომ ყოველი საგანი ისწავლებოდეს სკოლაში ცნობიერად და გაგებით. პედაგოგიის ძირეული კანონი კიდევ ამას ამბობს, რომ თუ ცნობიერად და გაგებით უნდა ბავშვმა რაჲე ისწავლოსო, ჯერ თავისი კარგად უნდა შეისწავლოსო, რომ მერე

სხვისას შეუდგესო. ნუ თუ ვისმეს ჰგონია, რომ ბავშვები, არამც თუ პირველს ექვს თვეში, არამედ სამსა და ოთხს წელიწადში, თავის დედა-ენაში ისე გაიწურთნებიან, რომ მასზედ დაფუძნდეს რუსულის ენის ცოდნაც? და თუ ესე არ იქნება, ხომ ცნობიერად და გაგებით ცოდნაც არ იქნება რუსულის ენისა. აი რა ფაქტი მოჰყავს რიხტერსა, როცა საერო სკოლაში პროვინციალურს ენასთან სახელმწიფო ენასაც ასწავლიან, სახელობრ, ნემეცურს, ესე იგი, **იმავე ძირის ენას**, მაგრამ უფრო განვითარებულს. რეკრუტის კამმისიების სიტყვით, „ისე არა ავიწყდებათ-რა ბავშვებს, როგორც ნემეცური (სალიტერატურო) ენაო“.

4-ს იანვარს ყოფილმა საერო სკოლების ოსტატების კრებამ პეტერბურგში საქვეყნოდ აღიარა, რომ რუსეთში, საცა ჩვენებრ სამის წლის კურსია და ასწავლიან მარტო ერთს დედა-ენას—რუსულს, ბევრი ყმაწვილები სკოლის შემდეგ წერა-კითხვას იფიწყებნო. მაშ, რაღა ითქმის რუსულის ენის შესახებ ჩვენს სკოლებში, საცა იგივე სამის წლის კურსია და საცა ეგ ენა სრულიად სხვაა მოსწავლე ბავშვისათვის. ნუ თუ ჰგონიათ ჩვენში საერო სკოლა სამისავე წლის კურსით იმ სასწაულს მოახდენს, რომ დედა ენაც შეასწავლოს ბავშვს და რუსულიცა, იმოდენად ცნობიერად და გაგებით, რომ მერე არ გადაავიწყდეთ?

მეორე მუხლი ბ-ნ იანოვსკის აზრისა თხოულობს, საგანი ისე შეასწავლონ ბავშვსა, რომ ნამდვილი ცოდნა იყოს საგნისა. ნუ თუ დედა-ენაში ჯერ კარგად არ გაწურთნულ და გავარჯიშებულს ბავშვს ისე ეცოდინება სამს წელიწადში თავისი დედა-ენა და რუსულიცა, რომ ან ერთი იქმნას ნამდვილ ცოდნად და ან მეორე? ნუ თუ ეგ ნამდვილი და გამოსაყენებელი ცოდნა იქნება და არა გაზეპირება? თუ ესეა, რომ სამი წელიწადი დედა-ენის შესწავლებასაც არა ჰყოფნის, როგორც საქვეყნოდ აღიარეს თვითონ რუსეთში საერო სკოლის ოსტატებმა, თუ ესეა, რომ ახალი ძველის შემწეობით უნდა ისწავლებოდეს, შორეული—მახლობელით, უცნობი—ცნობილით,—მაშ, ნუ თუ ერთსა და იმავე დროს რუსულის ენისა და ჯერ თითქმის უცნობის, დედა-ენის სწავლება ჩვენს საერო სკოლებში უქმად დროს დაკარგვა არ არის, არამც თუ ურგები, როგორც სამართლიანად ამბობს თვითონვე ბატონი იანოვსკი, არამედ მავნებელიცა? უცნობი ცნობილით ასწავლეთო, ამბობს დისტერკევი: თუ გინდათ ცოდნას ცოდნა ერქვასო, სწავლას—სწავლაო, სხვა გზა არ არისო, სხვა ღონე შეუძლებელიაო. ან ეს ძირეული კანონი პედაგოგიისა სულ მთლად აღიარებული უნდა იყოს, ან სულ არა. ამათ შუა საფეხური არ არის, რომ კაცმა ფეხი მოიკიდოს.

სასწავლებელმა უნდა დააკმაყოფილოს, **რაც შეიძლება მომატებულად**, საჭიროება იმ საზოგადოებისა, რომლის შორისაც და რომლისათვისაც არსებობსო, ამბობს იგივე ბ-ნი იანოვსკი. საერო სკოლა ერის შორის და ერისათვის არსებობს, ესე იგი, იმ უმრავლესობისათვის, რომელსაც, როგორც წინა ვხსთვეით, არც დრო აქვს, არც მოცალეობა, არც შეძლება და, ჩვენდა სამწუხაროდ, არც საჭიროება უმაღლესის სწავლის შეძენისათვის. ამა უმრავლესობის საჭიროება რა არის ამ შემთხვევაში? რასაკვირველია, არა ისა, რომ გიმნაზიებსა და უნივერსიტეტში განაგრძოს სწავლა, თუმცა კი ეს დიდად სანატრელია, არამედ თვალ ახილებული იყოს თვის გარეშამოში, თავისი ქკუთით შეეძლოს ცხოვრება, მართლ-მსჯელობის ნიჭი გახსნილი ჰქონდეს, თვით-მსჯელობას შეეჩვიოს, ერთის სიტყვით, იმოდენად გაღვიძებული იყოს სულითა და გულით, იმოდენად განვითარებული, რომ თავის შინაურობის ავ-კარგიანობას გაუძღვეს, თავის პატარა მოედანს ცხოვრებისას თვალი და ხელი ცნობიერად და გაგებით გადააწვდინოს.

ამას ჰსაჭიროებს ერი საზოგადოდ და ჩვენი ნამეტნავად. აი ეს საჭიროება უნდა დააკმაყოფილოს იმ სკოლამ, რომელიც ერის შორის არის და ერისათვის არსებობს. **რაც შეიძლება მომატებულად უნდა დააკმაყოფილოსო**, ამბობს ბ-ნი იანოვსკი. თვითონ, — და მისი პროექტი კი ამ საჭიროებას.

არამც თუ რაც შეიძლება მომატებულად არ აკმაყოფილებს, არამედ რაც შეიძლება ნაკლებად, იმიტომ რომ საერო სკოლას ისეც არა საკმარის ღონეს და დროს უფანტავს და უყოფს. ჩვენ ვამბობთ,—და ყველანიც დაგვემოწმებიან,—რომ სამის წლის კურსი საერო სკოლისა მეტად მოკლე ხანია ჯერ იმისთვისაც, რომ ბავშვმა გონება გაიხსნას, სულიერად და ხორციელად გაიმართოს თავისიანობაზედ ვარჯიშობითა, თავისი დედა-ენა, თავისი ქვეყანა გაიცნოს და შეისწავლოს იმოდენად, რომ ცხოვრებაში გამოიყენოს. ჯერ თვითონ რუსეთში, საცა ჩვენებრ სამის წლის კურსია, საცა მარტო ერთს დედა-ენას ასწავლიან, ემდურებიან—საერო სკოლა თავისს დანიშნულებას ძალიან ნაკლებად ასრულებსო და რამოდენად ნაკლებად უნდა აასრულოს ჩვენმა საერო სკოლამ, რომელსაც, გარდა თავის პირდაპირის დანიშნულებისა, გარდა დედა-ენის ცოდნისა, რუსულის ენის ცოდნასაც ავალებენ და იმავე სამის წლის კურსს უნიშნავენ.

ჩვენ უარს არა ვყოფთ, რომ საერო სკოლას შეუძლიან მოსამზადებელის კლასისის საქმეც გაარიგოს. ჩვენ იმას განმეორებით ვიტყვით, რომ საერო სკოლას საზოგადოდ ის დანიშნულება არა აქვს—ერის მოზარდი უმაღლესის სასწავლებლისათვის მოამზადოს. იმას, როგორც ვნახეთ, თავისი საკუთარი საქმეც მეტად ბევრი და მძიმე აქვს და, თუ მავ მხრითაც საერო სკოლა შევლის სადმე ერსა,—ვე

მარტო იქ თუ შეიძლება, საცა ერის დედა-ენა და უმაღლესის სასწავლებლისა ერთი და იგივეა და სკოლის კურსიც უფრო ხანგრძლივი. იქ საერო სკოლაში გამოვლილი ბავშვი მომზადებულია უმაღლესის სასწავლებლის უმცირესის კლასისათვის, რადგანაც კეთილად აგებული საერო სკოლა ისე არ გამოუშვებს ბავშვს, რომ არ იყოს გონებითაც საკმაოდ გახსნილი და დედა ენაშიაც, რომელიც უმაღლესის სასწავლებლის ენავეა, საკმაოდ გაწურთვნილი და გავარჯიშებული. იქ საერო სკოლას თუ მოაქვს ეგ ნაყოფი, თავის თავად მოაქვს მარტო იმის წყალობით, რომ თავიდან ბოლომდე, უმცირესს სასწავლებლიდან უმაღლესამდე, ერთი და იგივე ენა მოქმედებს სწავლებისათვის.

აქ, ჩვენში კი საერო სკოლის ენა ერთია და უმაღლესისა სრულებით სხვა. ამიტომაც ჩვენში საკუთრად საერო სკოლა, თუ უნდა რომ მარტო სახელით არ იყოს, თავის დღეში სამის წლის კურსით მოსამზადებელ კლასის საქმეს ვერ იზამს, რადგანაც აქ ამ მოკლე ხანში დედა-ენაც საკმაოდ უნდა შეისწავლოს ბავშვმა და უმაღლესის სასწავლებლისა, ესე იგი, რუსული ენაც; ერთის სიტყვით, ერთი-ორად საქმე ისე გაიძნელოს, რომ ვერც ერთი ჰქმნას და ვერც მეორე. ნუ თუ ეს სასურველია ვისთვისმე?

ჩვენ კიდევ ვიტყვით, რომ სამის წლის კურსი საერო სკოლისა საკმაოდ არ მიგვაჩნია ჯერ სკო-

ლის პირდაპირის დანიშნულებისათვისაც და საღ
შეჰსძლებს იგი მოსამზადებელ კლასობასაც იმის-
თანა უმაღლესს სასწავლებელისათვის, საცა მარტო
რუსული ენა მოქმედებს და დედა-ენა პირ-აკრუ-
ლია. გერმანია და ნამეტნავად პრუსსია არის ის
ქვეყანა, საცა საერო სკოლის განსაკუთრებული
თვისება მისხლობით გამოკვლეული აქვთ, გამოჩე-
ნილთა მეცნიერთა შემწეობით, მისი თავი და ბო-
ლო, სიგძე და სიგანე დიდის ცოდნით და სიფთხი-
ლით გაზომილი აქვთ, იქ საერო სკოლის განსაკუ-
თრებული საქმე იმოდენად ძნელად და სამძიმოდა
აქვსთ აღიარებული და ცნობილი, რომ მისი კურ-
სი ხუთისა და ექვსის, ზოგან რვა წლობითაც არის
ხოლმე. თუ იქ, საცა, რაც უნდა ვჰსთქვათ, ერის
გონებრივი და ქონებრივი ყოფა-ცხოვრება გაცილე-
ბით ჩვენზედ მეტია და უკეთესი, საცა ერი უფრო
მიხვედრილია და გონება გახსნილი, საცა დახელოვ-
ნებული და კარგად მომზადებული ოსტატები მრავ-
ალია, და მაშასადამე, საცა, ყოველ ამ მიზეზით,
სკოლის საქმე უფრო გაადვილებულია, ხუთს წელი-
წადზე არა ნაკლებ ახმარებენ საერო სკოლის პირ-
დაპირ დანიშნულებას,—ნუ თუ ჩვენში სამი წელი-
წადი, ეს მოკლე ხანი იმისთვისაც საკმაოა, რომ
საერო სკოლამ თავისი პირდაპირი დანიშნულებაც
აასრულოს და რუსული ენაც იმოდენად აცოდინოს
ბავშვს, რომ უმაღლეს სასწავლებელში შესვლა შე-
ეძლოს?!

ავსტრიაში, საცა რუსეთისამებრ სხვა და სხვა
ენის ერი ცხოვრებს, ბევრსა ჰსცდილობდნენ, რომ
სკოლების შემწეობით განეცდებინათ ნემეცური
ენა, როგორც საზოგადო სახელმწიფო ენა. ბევრი
სისტემები ჰსცვალეს, ხან ერთი კანონი დაადგინეს,
ხან მეორე, მაგრამ ნემეცური ენა ისე ვერ გაავრ-
ცელეს, როგორცა სურდათ და ერს კი აწყენინეს
და გული ტყუილ-უბრალოდ აუმღვრიეს. 1805 წ.
კანონის ძალით, პირველ წელიწადს ნება ჰქონდათ
მიცემული სწავლება მარტო დედა-ენის შემწეობით
ემოქმედებინათ და მას შემდეგ ნემეცურად.

„ცხადიაო, ამბობს ამაზედ რუსის პედაგოგი
ფესელი, რომ ამისთანა მოთხოვნილება შეუძლებე-
ლი იყოვო“.

და მართლაც, 1848 წ. მთავრობამ სცნო,
რომ მაგ კანონიდანაც არა გამოვიდა-რა და ახალი
კანონი დაადგინეს, რომლის ძალითაც მთელი სწავ-
ლება სკოლაში დედა-ენაზედ უნდა მოწყობილიყო,
იჲ პირობით კი, რომ ნემეცური ენაც ესწავლები-
ნათ, როგორც სახელმწიფო ენა.

1855 წ., ესე იგი, როცა ავსტრიის პოლიტი-
კა უკუ იქცა, შეჰსცვალეს ეს კანონი და 1805 წ.
კანონს დაუბრუნდნენ და უბრძანეს, რომ ყოველს
სკოლაში სწავლება იყოს ნემეცურს ენაზედ, მხო-
ლოდ კი პირველ წელიწადის პირველ ექვს თვეში
ნება ჰქონდათ ერის დედა-ენაზედ სწავლებისა.

„ამ კანონმაო, ამბობს იგივე ვესსელი, გული აუშლვრია საერთოდ სლავიანებს, მაღიარებს და იტალიელთა მით უფრო უმეტეს, რომ მთავრობა ამას მოითხოვდა და არავითარს ღონისძიებას კი (ხარჯს) არ იძლეოდა თვისის მოახოვნოების ასასრულებლადო. ბოლოს 1866 წელს, ესე იგი, მას შემდეგ, რაკი ავსტრიის მთავრობამ ისეც ჰსცა-და და ესეც და უარწმუნდა, რომ არა გამოდის-რა, მიიღო კანონად ბოგემიის კრებისაგან დადგენილი წესი, რომლის ძალითაც ჩეხურს და ნემეცურს ენას ერთნაირი უფლება მიანიჭეს სწავლებაში, მაგრამ ისე კი, რომ სწავლება საერო სკოლაში ერთ-ერთ-ზედ უნდა ყოფილიყო და მეორე კი ესწავლებინათ, როგორც საგანი სწავლებისა. სხვა სკოლებისათვის კი აღდგენილ იქმნა ისეც 1848 წ. კანონი. 1869 წ. ეს კანონი შეივსო მით, რომ დაადგინეს: თვითონ საზოგადოებამ, რომლის ხარჯითაც იმართება სკოლა, გადასწყვიტოს: „ა) რა ენაზედ უნდათ მოაწყონ სწავლება და ბ) მეორე ენაც, იმ ქვეყანაში მომქმედი, უნდა ასწავლონ თუ არაო“.

აი სად მიიყვანა ავსტრია თითქმის სამოც-დაათის წლის გამოცდილებამა.

მართალია, ბ-ნი იანოვსკი რუსულის ენის სწავლებას საერო სკოლაში იმ საბუთითაც თხოულობს, რომ აქაურებს ჰსურთო რუსულის ენის ცოდნაო. ჩვენცა გვსურს და ძალიანაც, განამარტო იმისათვის, რომ იგი საჭიროა, ვითარცა სახელმწიფო ენა, არა-

მედ იმისათვისაც, რომ მისი ლიტერატურა ეხლა იმოღენად ძლიერია, რომ შეუძლიან გონება გახსნის კაცს სულის საზღოება მიჰსცეს. იგი ღონეა, არამც თუ როგორც მეტის ცოდნა, არამედ როგორც სახსარი საცხოვრებლად ბრძოლისათვის, იგი ფარ-ხმალია დღეს ჩვენთვის ყველაფერში და ყველგან, რაკი შინიდან გარედ ფეხს გამოდგამთ.

მაგრამ საქმე იმაშია, ისე მოგვიწყოთ სკოლა, რომ რუსულის ენის ცოდნა ნამდვილი და მართალი ცოდნა იყოს, იმოღენად მაინც, რომ კაცმა ცხოვრებაში და ცხოვრებისათვის გამოიყენოს. ჩვენ გვსურს რუსულის ენის ცოდნა, ისე გვსურს, რომ სულიერი და ხორციელი სარგებლობა მოვიპოვოთ, სხვათა შორის, მის შემწეობითაცა. ამისთანა ცოდნისათვის, არამც თუ სამყოფია ის სამის წლის კურსი საერო სკოლისა, რომელიც ბ-ნს იანოვსკის განუზრახავს, არამედ არა ნაკლებ ექვსის წლისა, რომ პირველს სამს წელიწადს საერო სკოლა ჩვენში თვის პირდაპირ დანიშნულებას ემსახუროს განსაკუთრებით და მეორე სამს წელიწადს ის მეტოდა იხმაროს რუსულის საცოდნელად, რომელიც ნაჩვენებია ბ-ნ იანოვსკის წერილში. მაშინ ბავშვი გონება დაუჩაგვრელად მომზადებული იქნება, არამც თუ უმაღლესის სასწავლებლისათვის, არამედ იმისათვისაც, რომ შინაც ღონისძიება ჰქონდეს განაგრძოს სწავლა, როგორც დედა-ენის შემწეობით, ისე რუსულითა-

ცა. ამასთან დედა-ენა და რუსული ენა იმოდენად შესწავლილი ექნება, რომ, თუ საჭიროა, შინაც გამოიყენოს და გარედაც.

იმ პროგრამით კი, როგორც ბ-ნ იანოვსკის მოუფიქრებია, ჩვენებური საერო სკოლა ვერც თავის საკუთარს საქმეს გაარიგებს და ვერც რუსულს ენას გვაცოდინებს. იმ ვიწრო გზაზედ, რაც საერო სკოლას ჩვენში დანიშნული აქვს, ამ ორივე, სულ სხვა და სხვა საგნის, შეხვედრა არც ერთს დააყრის ხეირს და არც მეორესა *).

1882 წ.

*) ამ წერილის ბოლო, ჩვენდა უნებურად, მოწყვეტილია.

ო ს მ ა ლ ო ს ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო .

ყოველი ერი თვისის ისტორიით სულდგმულობს. იგია საგანძე, საცა ერი პოულობს თვისის სულის ღონეს, თვისის გულის ბგერას, თვის ზნეობითს და გონებითს აღმატებულებას, თვის ვინაობას, თვის თვითებას. ჩვენის ფიქრით, არც ერთობა ენისა, არც ერთობა სარწმუნოებისა და გვარ-ტომობისა ისე არ შეამსჰვალვებს ხოლმე ადამიანს ერთმანეთთან, როგორც ერთობა ისტორიისა. ერი ერთ-ღვაწლის დამდები, ერთს ისტორიულს უღელში ბმული, ერთად მებრძოლი, ერთსა და იმავე ჭირსა და ლხინში გამოტარებული ერთსულობით, ერთ-გულობით ძლიერია. თუნდ დროთა ბრუნვას ერი განეყოს, დაერღვიოს, მაგრამ მაინც რღვეულთა შორის იდუმალი შემსჰვალულება, იდუმალი მიმზიდველობა იმოდენად სუფევს, რომ სამყოფია ხოლმე ერთი რაიმე შემთხვევა, რაათა იფეთქოს, იჰექოს დაძინებულმა ისტორიამ და ერთსულობამ, ერთგულობამ თვისი ძლიერი ფრთა გაშალოს. ამ დღეში ვართ დღეს ჩვენა და ოსმალეთის საქართველო.

„ივერიის“ წარსულს ნომერში მოხსენებულს ნაწილებს ოსმალის საქართველოისას დიდი პატივსაცემი და სახელოვანი ღვაწლი მიუძღვის ჩვენის

ერის ისტორიაში, დიდი შრომა გაუწევია, დიდი მსხვერპლი მოუტანია, მრავალი სისხლი დაუნთხევია ჩვენთან ერთად საქართველოს ერის თვით-არსებობისათვის. გარდა იმისა, რომ ჩვენა ვართ ერთის სისხლისა და ხორცისანი, ერთისა და იმავე ენით მოლაპარაკენი, ერთი ისტორიაცა გვქონია. ოდეს ბიზანტია, სპარსეთი და ოსმალთა ამ ჩვენს მშვენიერს ქვეყანას ეტანებოდნენ და ურთიერთს ეცილებოდნენ, მაშინ ის საქართველოს ნაწილი, რომელიც დღეს ოსმალთს ხელშია, მედგრად იბრძოდა ჩვენის სარწმუნოების, განათლების, ერთმთავრობის დადგინებისათვის და, მათდა და ჩვენდა სასახელოდ, ძლევითაც მოსილ იქმნა.

საკვირველს მედიდურს სანახაობას წარმოგვიდგენს იგი საქართველოს ისტორიაში. როდესაც საქართველო დაყოფილ იყო წვრილ სამთავროებათ და ერთი ნაწილი სპარსეთის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა, მეორე ჯერ ბიზანტიისა და მერმე ოსმალთს ზედ-მოქმედების ქვეშ, ზემო-ქართლი, რომელსაც ეხლა ოსმალთს საქართველოს ეუწოდებთ, ხან ერთს ნაწილს მიემხროდა, ხან მეორეს და თვისის მომხრეობით განაძლიერებდა ქართველებს თვით-არსებობის დასაცველად. მაშინ თითქმის მარტო მას ექირა თავისუფალი დროშა ქართველთა ერთობისა.

პირველად ქრისტიანობამ იქ, სამცხე-კლარჯეთში მოიკიდა ფეხი ანდრია მოციქულის მოძღვრებითა, მაშინ როდესაც ქართლ-კახეთში ჯერ კიდევ

კერპთ-მსახურება სუფევდა. ქრისტეს აქედ პირველს საუკუნეში აღერკი მეფეს (60 წ.) უნდოდა კერპთ-თაყვანების სარწმუნოება მოეფინა და ამისათვის სა-საშინელი ბრძოლა აუტეხა სამცხე-კლარჯეთს, მაგ-რამ სამცხე-კლარჯეთში ქრისტიანობა არამც თუ მოისპო, პირ-იქით უფრო გავრცელდა და დამ-კვიდრდა ჯერ ისევ წმინდა ნინოს მოსვლამდე.

როდესაც ბიზანტიის და სპარსეთის შუა ასტ-ყდა შესანიშნავი ბრძოლა „ლაზიკის“ თაობაზედ, მაშინ ეხლანდელი ოსმალოს საქართველო დიდ სა-ისტორიო ასპარეზათ შეიქმნა მათთა შორის. სპარ-სეთი ძლეულ იქმნა და იგი ნაწილი საქართველოი-სა დარჩა ბიზანტიის უფლების ქვეშ. შემდეგ ქართლ-კახეთთან შეერთების სურვილმა აღმოიჩინა თავი, მაგრამ ბიზანტიამ დაუშალა და მისცა მხოლოდ უფ-ლება ქართველი კათალიკოზი იყოლიონ, „რათა დასხდებოდნენ კათალიკოზად ნათესაენი ქართველ-ნი და არა ბერძენნი და აქვნდეს უაღრესობა ყო-ველთა ეკლესიათა და მღვდელთ-მთავართა ზედა“. ეს მოხდა 586 წ. ქრისტ. შობ. ამგვარად, მთელის საქართველოს ერთობის წადილს, ცოტად თუ ბევ-რად, კმაყოფილება მიეცა, სულიერად მაინც, თუ არ ზორციელად. მეექვსე საუკუნის დასასრულს კლარ-ჯეთის და ჯავახეთის მთავარი გურამ კურატ-პალატი, ბაგრატიონის გვარის კაცი, ბიზანტიის შემწეობით შეიქმნა მეფეთ ქართლ-კახეთისაცა და ამგვარად დი-დი ნაწილი საქართველოსი შეუერთდა საქართველოს

ეხლანდელის ოსმალოს საქართველოს შემწეობითა. თუმცა ამის შემდეგ ისევ დაირღვა საქართველო ნაწილებად, მაგრამ არდანიჯის ბაგრატიონთა გვარი განძლიერდა და ამას მოჰყვა მთელის საქართველოსათვის ნაყოფიერი და საკეთილო შედეგი.

როდესაც არაბები საქართველოში შემოვიდნენ და მაჰმადიანობის გავრცელებას ცდილობდნენ, ეხლანდელი ოსმალების საქართველო ქრისტიანობისათვის იღვწოდა ბაგრატიონების მეთაურობითა და წინამძღოლობითა. ეხლაც დარჩენილა მრავალი დიდ-მშვენიერი, თლილის ქვით ამოყვანილი და მხატვრობით შემკული ეკკლესიები, იმ დროს აღშენებული. იმავე დროს სამცხე-კლარჯეთის ქართველნი მიდიოდნენ საბერძნეთს სწავლის მისაღებად, ნასწავლნი მოდიოდნენ უკანვე და ჰყენდნენ სწავლასა საქართველოს ხალხთა შორის. იმ დროს, როდესაც ტფილისსა და გარემო ადგილებში არაბები მაჰმადიანობის გავრცელებას მეცადინეობდნენ თავის არაბულის წიგნების შუამავლობითა, სამცხე-კლარჯეთის ქართველნი სამღვთო და საერო წიგნებს ქრისტიანობისას სთარგმნიდნენ და ქრისტიანობის განმტკიცებისათვის აწესებდნენ მონასტრებსა, რომლებშიაც ყმაწვილებისათვის სასწავლებელთ მართავდნენ.

უწარჩინებულესნი მამანი, სამღვთო საერო თხზულებათა მთარგმნელნი, სახელოვანი მწერალნი ჩვენნი ეხლანდელის ოსმალოს საქართველოს შვილ-

ნი და მცხოვრებნი იყვნენ. ჩვენი სასიკადულო „ვეფხვის ტყაოსანის“ მთქმელი შოთა რუსთაველი იმ მხრის კაცი იყო. რუსთავეის დაბა, რომელსაც თავის სამშობლოდ იხსენიებს რუსთაველი, სამცხე-საათაბაგოშია. ჩვენი ყოფილი ცხოვრება იქ აღყვავებულია, ჩვენს სიცოცხლეს იქ უჩქეფნია, ჩვენის სულის ძლიერებას იქ აღუმართავს თვისი სახელგანთქმული დროშა, თითქმის იგია ჩვენის სულის აღმატებულების აკვანი და იგივეა სამარეც ჩვენის ყოფილის ადამიანობისა. სწავლა, განათლება, მამულისათვის თავგამეტებული სიყვარული თითქმის იქიდან ეფინებოდა ჩვენს ქვეყანას ერთს დროს.

ბოლოს ბაგრატიონთა გვარის კაცი მეფე ბაგრატ III განძლიერდა იმოდენად, რომ 1014 წ. შფაერთა სრულიად საქართველო და ჩვენი ქვეყანა შეიქმნა ძლიერ და სახელივან. ეხლანდელმა ოსმალოს საქართველომ ამ შეერთებისათვის დიდი ღვაწლი დასდო ჩვენს ქვეყანას, დიდი სისხლი დაანთხია, დიდი ქველობა გასწია.

თამარ მეფის შემდეგ, ესე იგი, მას ჟამს, როდესაც ჩვენის ქვეყნის ერთობა დაირღვა, ეხლანდელს ოსმალეთის საქართველოში მფლობელობდა სამცხის ათაბაგი, რომელიც ახალციხეში მკვიდრობდა და იგი ადგილი წოდებულ იყო სამცხე-საათაბაგოთ. ბიზანტიის იმპერიის დაპყრობის შემდეგ, ოსმალებმა მრავალი ჭირი მიაყენეს სამცხე-საათაბაგოსა, რომლის დაპყრობასაც ძლიერ ეტანებოდნენ,—

და ამისთვის ქრისტიანობის აღმოფხვრა უნდოდათ. მაგრამ 1625 წლამდე სამცხე-საათაბაგოს მთავრებს მტკიცედ ეპყრათ ქრისტიანობა და ყოველთვის თავგანწირულობით, თავ-გადადებით ებრძოდნენ ოსმალთა, ასე, რომ ოსმალებმა ვერა დააკლეს-რა ვერც სარწმუნოებასა, ვერც ქართველობის გვარტომობასა, თუმცა მრავალი მსხვერპლი კი შეაწირინეს. 1625 წ. ბექამ მოწაჰლა თვისი ძმისწული, უკანასკნელი ათაბაგი მანუჩარ, გადუდგა ქრისტიანობას, ქართველობას, მიიღო ორთულნიანი თაშობა ოსმალეთისაგან სამცხე-საათაბაგოში და სახელად დაირქვა საფარ-თაშა. ამის გამო ბევრნი თავდაზნაურნი და გლეხნი გადმოიხვეწნენ ქართლს, ზოგიერთებს იქ დარჩენილთა მიაღებინეს მაჰმადიანობა—ზოგს ძალდატანებით, ზოგს მოტყუებით და მაცდურებითა; სამღვდელონი და ეპისკოპოზნი მოსწყვიტნეს, საყდრები დასძარცვეს და ყოველი სამლო-თო-საერო წიგნები ცეცხლს მისცეს. ჩვენი მოძმე ქრისტიანი ხალხი დარჩა უწინამძღვროდ, უმოძღვროდ, უეკლესიოდ და სასოწარკვეთილი, მწარედ დაჩაგრული, უწყალოდ დევნული და განადგურებული, ნელ-ნელად მიეცა მაჰმადიანობასა.

დღესაც იციან იქაურმა ქართველებმა, რომ ზოგის დედა, მამა, პაპა ჯერ კიდევ მათს ხსოვნაში ქრისტიანები ყოფილან. ამბობენ, რომ იქ ზოგიერთი დღესაც იღუმალად აღიარებს ქრისტიანობასაო, რომ დღესაც ათისა და თორმეტის წლის ყმაწვი-

ლები საჩვენოში გადმოჰყავთ მოსანაღვათ, ზოგი ჩვენებურად ჯვრსაც იწერს ოსმალების იდუმალად თურმე.

ეგრედ,—მძლავრობამ, მუხთლობამ; ღალატმა, შავით მოსილმა საქართველოს ბედმა განგვაშორა ჩვენ—ძმები, ერთად სისხლის მღვრელნი, ერთად ღვაწლის დამდებნი, ერთად ტანჯულნი და ერთად მოლხინენი. დიდმა ღვაწლმა ბაგრატ მესამისამ, დავით აღმაშენებელისამ, თამარ დედოფლისამ უქმად არ ჩაუარა ამოდენად ტანჯულს, ბედისაგან დევნულს, ერთობისათვის და ქრისტიანობისათვის სისხლდანთხეულსა საქართველოსა. სარწმუნოების სხვა და სხვაობა ჩვენ არ გვაშინებს. ქართველმა, თავისის სარწმუნოებისათვის ჯვარცმულმა, იცის პატივი სხვის სარწმუნოებისაც. ამიტომაც ჩვენს ისტორიაში არ არის მაგალითი, რომ ქართველს სურვები-ყოს ოდესმე სხვისა სარწმუნოებისა დაჩაგვრა და დევნა. სომეხნი, ებრაელები, თვით მაჰმადიანნიცა, ჩვენ შორის მცხოვრებნი, ამაში ჩვენ ვერაფერს ვერ წაგვაყვედრებენ. სხვა ქვეყნებში სარწმუნოებისათვის დევნულნი და ჩაგრულნი აქ, ჩვენში, ჰპოულაობდნენ მშვიდობის მყოფელს სავანესა და სინიდისის თავისუფლებასა.

არ გვაშინებს, მეთქი, ჩვენ ის გარემოება, რომ ჩვენს ძმებს, ოსმალოს საქართველოში მცხოვრებთა, დღეს მაჰმადიანის სარწმუნოება უჭირავთ, ოღონდ მოვიდეს კვლავ ის ბედნიერი დღე, რომ ჩვენ ერთ-

მანეთს კიდევ შევუერთდეთ, ერთმანეთი ვიძმოთ და ქართველი, ჩვენდა სასიქაღულოდ, კვლავ დაუმტკიცებს ქვეყანასა, რომ იგი არ ერჩის ადამიანის სინილის და დიდის ხნის განშორებულს ძმას ძმურადვე შეითვისებს, თავის პატიოსანს და ღმობიერს გულზედ ძმას ძმურადვე მიიყრდენს, თვალში სიხარულის ცრემლ-მორეული ქართველი. და თუ ამისთვის საჭიროა, რომ სიხარულის ცრემლის უწინარეს, ჯერ ჩვენი სისხლი დაიდვაროს, ნუ თუ ქართველი უკუ-დრკება და თავს არ შესწირავს მას, რისათვისაც ორი ათასი წელიწადი თავი უწირავთ ჩვენთა დიდებულთა მამა-პაპათა?!...

1877 წ.

ვ ი ც ი ნ ო თ, თ უ ვ ი ტ ი რ ო თ.

ვგონებ, არა ქვეყანაში არ მოხდეს ის, რაც ასე აშკარად ჩვენში მოხდება ხოლმე!... რაც უნდა უშვერი, უმზგავსო, სულელობით აღსავსე საქმე იყოს, ჩვენში ფეხს გაიდგამს ხოლმე, მერე ისე, რომ ყურსაც არავის შეაბერტყინებს. არც მის მომკმედსა აქვს შიში, რომ მოვადრო და მომკითხავს ვინმეო, არც მის მაყურებელსა აქვს სირცხვილი, რომ აგრე პირუტყულად რაზედ ვექელვინებო.

ჩვენ რის ამბის მბობაც გვინდა, დაუჯერებელია. არც თვითონ დავიჯერებდით, რომ სანდო კაცისაგან არ იყოს გადმოცემული.

„ივერიაში“ ამას წინად მოხსენებული იყო, რომ გორში არსებობს შარშანდელს აქედ საოსტატო სემინარია, ესე იგი, იმისთანა სასწავლებელი, რომელმაც უნდა მოამზადოს ოსტატები, მასწავლებელნი ჩვენის სახალხო სასწავლებელთათვის. რასაკვირველია, თქვენ იფიქრებთ, რომ აქ ქართულს ენას პირველი ადგილი ეჭირება სხვათა შორის. მაგრამ ეგრე არ არის. სემინარიის გულის-ხმიერს გამგეობას გადაუწყვეტია, რომ ქართველთა ბავშვების ოსტატს ქართულის ცოდნა გულს აუხუყებსო. ამის გამო ამ სემინარიაში ქართულს ენას არ ასწავლიან,

ასე რომ ქართულის სახსენებელიც გაუქვრიათ. როგორ მოგწონთ? შუა გულს ქართლში მთავრობამ სემინარია გახსნა, მერე იმისათვის, რომ ქართულის სოფლის ბავშვებისათვის ოსტატები გამოსწურთნოს და მაინც კიდევ ქართულს არ ასწავლიან. ვიცინოთ ამაზედ, თუ ვიტყვით?

წარსულს სექტემბერს ამ გორის სემინარიაში შევიდა ორმოცდა ათი მოწაფე. ამათ რიცხვში ოცდა თერთმეტი ყმაწვილი ქართველია, დანარჩენნი სხვა და სხვა გვარ-ტომისანი არიან. მაშასადამე, რაოდენობა ქართველთ ყმაწვილებისა შეადგენს ორ მესამედს მთელის რიცხვისას. მომავალშიაც, რასაკვირველია, ქართველთა მოწაფეთა რიცხვი ამგვარადვე მეტი იქნება სხვებზედ. რასაკვირველია, თქვენ იფიქრებთ, ამის გამო მაინც ქართულს ენას სემინარიაში სავალი ექნებაო. სემინარიის გულისხმიერს გამგეობას სულ სხვა ფიქრი მოსვლია. მის დირექტორს მოუწვევია საშველად მეცნიერება, გამოუძიებია და დაუსკვნია, რომ ქართველები ქართველები არ არიანო. ჩამომავლობით, ამჟობს იგი, სემინარიის მოწაფენი ეკუთვნიან თორმეტს გვარტომობასაო; ამათ შორის რუსები არიანო ექვსნი, ქართველები ცამეტნი, იმერლები თორმეტნი, სომხები ექვსნი, პოლაკები ორნი, ინგილო ორნი, გურული ორნი, ფშავნი ორნი, აბხაზნი ორნი, უდინი ერთი, ჩერქეზი ერთი და ბერძენიერთი. ამგვარად, ქართველი, გურული, იმერელი, ფშაველი

ქართველად არ უცვნია გორის სემინარიის მეცნიერებას. მაშ, უფ. ღირექტორის აზრით, რუსი, მოსკოველი, ტაშოველი, ვარონეჟელი რუსი არ უნდა იყოს, ეს სულ სხვა და სხვა ტომისანი უნდა იყვნენ. ნუ თუ ამის თქმა სდომებია უფ. ღირექტორს, რომ ისე სასაცილოდ ქართველი ქართველისაგან განუშორებია? არა, ბატონო, იმას ეს უფიქრნია: „მართლა ქართველი რომ ქართველად დარჩესო, ხომ მკითხავენ, ოცდა თერთმეტი ქართველი მოწაფე გყავს და რატომ ქართულს არ ასწავლიო; თავი რად ავიტყივო. ის არ სჯობია ესთქვა, რომ ქართველი ქართველი არ არისო“. ძალიან კარგადაც მოუგონია, სახელი და დიდება მომგონებელს... მაგრამ ჩვენ ამაზედ უნდა ვიცინოთ, თუ ვიტიროთ?

სემინარიასთან არსებობს მოსამზადებელი კლასი, რომელსაც პროსემინარიას უწოდებენ. წესდებულების ძალით, სემინარიასთან უნდა დაარსებულიყო სამი პროსემენარია: ერთში უნდა ისწავლონ ქართველებმა, მეორეში—რუსებმა და მესამეში—სომხებმა. შარშან სექტემბერში დაარსდა მხოლოდ ქართული პროსემენარია. ყოველის ექვის გარედ იყო ყველასათვის, რომ ამ სასწავლებელში, რომელიც განსაკუთრებით ქართველებისათვის არის დანიშნული, ჯეროვანი გზა მიეცემოდა ქართულს ენას. მაგრამ აქაც უკუღმა დატრიალებულა საქმე. ამ პროსემინარიის მეორე განყოფილებაში ქართულის ენის ხსენებაც არ არის; მისთვის ერთი საათიც არ

არის კვირაში დანიშნული და მოწაფენი ქართულს წიგნებსაც მოკლებულნი არიან. შესაძლებელია, რომ გორის სემინარიის გამგეობას ქართულის ენისათვის დრო არა ჰქონდეს, რადგანაც გვარ-ტომობის გამოკვლევას ეგრე წარჩინებულად შესდგომია თვის-და სასახელოდ და იმ გამოკვლევაშია გართული. ჩვენ არა გვეთქმის-რა, მაგრამ ქართულს სასწავლებელში რომ ქართულს არ ასწავლიდნენ—ეს მაინც და მაინც დაუჯერებელია. ჩვენ მარტო ამას ვკითხულობთ: ამაზედ ვიცინოთ, თუ ვიტიროთ?

იმავე პროსემინარიის პირველს განყოფილებაში თუმცა ქართულს ასწავლიან თურმე, მაგრამ ყოველ ღონისძიებას ხმარობენ, რომ ბავშვმა ჩათვლით კითხვისა და ქართულის ასოების ჯღაბნის მეტი არა ისწავლოს-რა. უსათუოდ ამ განზრახვით მოუგონიათ ისეთი მეთოდი, რომ ქართული სწავლა კი არა, ვგონებთ ისიც დაავიწყდეს ბავშვს, რაც იცოდა. ამ მეთოდის მომგონებელი გახლავთ ქართულის პროსემინარიის მასწავლებელი უფ. ნათიევი. ეს მეთოდი აი რაში მდგომარეობს: ერთსა და იმავე დროს ბავშვმა უნდა გაიკვეთოს ქართული ასოები, რუსული ასოები, ისწავლოს მათი გამოხატვა, მათგან მარცვლების, სიტყვების და ფრაზების შედგენა. ამასთან ბავშვებმა უნდა დაიხსოვონ რუსული სიტყვები და ახსნან რუსული ფრაზები. საწყალო ბავშვებო! თუ თქვენ ამ ბაბილონის გოდოლის აშენებაში სრული გონება კიდევ შეგრჩათ, ბარაქალა თქვენის ბუ-

ნების ძლიერებას!.. ჩვენი ქართული ანდაზა „ორი კურდღლის მღევარი ვერც ერთს ვერ დაიჭერსო“ უფ. ნათიევს ვერ მოსწონებია და უთქვამს: მე დავუმტკიცებ ქვეყანასაო, რომ მე ოთხს კურდღელს გამოვუდგები და ოთხსავე ერთად დავიჭერო. ნეტავი ექვსიც ერთად დაიჭიროს, ოღონდ კი მარტო კურდღლებს გამოუდგეს და ბავშვების სწავლას კი თავი დაანებოს. უფ. ნათიევის ვარჯიშობაზედ უნდა ვიცინოთ, თუ ვიტიროთ?

უფ. ნათიევი არც ოთხის კურდღლის გამოდგომას დასჯერებია. მეხუთე კურდღელიც გაუგდია წინ. არ ვიცით, რა უნდა ვუქოთ უფ. ნათიევს, — სირბილი, თუ მეძებრობა. ქართულის და რუსულის ანბანთან იგი ასწავლის თურმე მოწაფეებს მესამე ანბანსაცა. ეს ანბანი გახლავთ არც ფრანციული, არც ნემეცური, არც ლათინური, არც ბერძნული, ერთის სიტყვით, იმ ანბანით, რაც კაცობრიობა არსებობს, არც წიგნი დაბეჭდილა და არც დაწერილა. იგი არ უნახავს წარსულსა, არ არსებობს აწმყოში და ყოვლად შეუძლებელია მომავალში. იგი მოზმანებია უფ. ნათიევს მისთა მოწაფეთა უბედურებისათვის. რა ანბანია ასეთი ახირებული ანბანი? — იკითხავს მკითხველი. აი რა ანბანია. ნათიევს სიზმარი უნახავს, რომ ქართული სიტყვები რუსულის ასოებით უნდა დაიწეროსო. აუღია და თავის ანბანში შიგა და შიგ ქართული სიტყვები ჩაურთავს რუსულის ასოებითა. რადგანაც რუსულ ანბანს აკლია ხუთმეტამდე ნიშნები ჩვენის ხმების გა-

მოსახატავად, ამიტომაც უფ. ნათიევს თავისი მო-
უგონია ახალი ასოები არც რუსული, არც ქართუ-
ლი, არც ამ მთისა, არც იმ მთისა და ამ ახალის
ასოებით შეუვსია რუსულის ანბანის ნაკლი და ჩვე-
ნი ანბანიც გაუმდიდრებია. აქ სწორედ უფ. ნათი-
ევს ორი კურდღელი ერთად დაუჭერია. ბარაქა-
ლა მის ფეხ-მარდობას და სისწრაფეს! მაგრამ ჩვე-
ნის საწყალის ბავშვებისა რა გადასახდელია, რომ
უფ. ნათიევი ფეხ-მარდია. იმ ბაბილონის გოდოლს,
რომელიც წინ მოვიხსენიეთ, მესამე ანბანიც დაუ-
მატა თურმე უფ. ნათიევმა. ვაი თქვენი ბრალი,
საწყალო ბავშვებო! არ გეყოფათ განა ამდენი ან-
ბანები, რომ „ნათიაური“ ანბანიც, თქვენდა საუ-
ბედუროდ, არ გაჩენილიყო?! ჩვენ ამაზედ უნდა ვი-
ცინოთ, თუ ვიტყვი?

აბა, ეს ამბები შეიძლება რომ სხვაგან სადმე
მოხდეს და ასე დაუსჯელად ჩაიაროს? მეცხრამეტე
საუკუნეში, ასე აშკარად სამასხაროდ საქმე გამხდა-
რა სადმე? ესეთი სასაცილოდ აგდება მთავრობის
კეთილ განკარგულებისა, მთავრობის დაწყობილები-
სა სადმე გაგონილა? გაგონილა, რომ ესეთი წვრილ-
ფეხობა, როგორიც უფ. ნათიევი და სემინარიის
გამგეობა, ესე ფუჟად ხდიდეს მთავრობის ჩვენდამი
მზრუნველობას და გულმტკივნეულებას?.. ჩვენ ამა-
ზედ უნდა ვიცინოთ, თუ ვიტყვი?

თუ ჩვენ გვკითხავთ, ორივეს მიზეზი და საბუ-
თი ხელთა გვაქვს.

